

METHODS OF IDENTIFICATION OF SCOPE OF THE DAMAGE AND INDEMNIFICATION IN CREDIT INSURANCE

Nada Petrusheva

FON University – Skopje, Republic of Macedonia nada.petrusheva@fon.edu.mk

Aleksandar Nikolovski

FON University – Skopje, Republic of Macedonia aleksandar.nikolovski@fon.edu.mk

Abstract: Credit insurance is the optimal solution for appropriate protection in credit risks when performing financial transactions in international trade. The major objective of the credit insurance is securing of the export credit/ the foreign claim and compensation of the damage if the insured event happens. Credit insurance provides security for the exporters when they sell goods on credit in terms of the payment of their claims insured with credit insurance. In case of realization of the credit risks covered with the insurance policy, the insurer has an obligation to pay the damages.

Keywords: export credit, credit risks, export credit insurance, damage, indemnification

Резиме: Кредитното осигурување претставува најоптимално решение за соодветна заштита од кредитните ризици при извршувањето на финансиските трансакции во меѓународната трговија. Основна цел на кредитното осигурување е обезбедување на извозниот кредит, односно на девизното побарување од странство од кредитни ризици и надомест на штета доколку осигурениот случај настане. Тоа им обезбедува сигурност на извозниците при продажба на стока на кредит и тие не мора повеќе да се грижат дали ќе ги наплатат своите побарувања кога ги имаат осигурено од кредитни ризици. Доколку дојде до остварување на кредитните ризици покриени со полисата за осигурување, осигурителот има обврска да ја надомести непосредната штета што осигуреникот ја претрпел.

Клучни зборови: извозен кредит, кредитни ризици, кредитно осигурување, штета, надомест на штета

1. ВОВЕД

Меѓународните трговски трансакции се реализираат во многу посложени услови од оние кои се присутни на домашниот пазар, па заради тоа осигурувањето на извозни кредити треба да се користи како главен инструмент за заштита на извозниците, кои во своето надворешно-трговско работење се изложени на бројни кредитни ризици.

Осигурувањето на извозни работи опфаќа осигурување на побарување од странскиот купувач-должник по основ на реализиран извоз на стоки и услуги, како и осигурување на други имотни интереси на домашните инвеститори во странство, од комерцијални и некомерцијални ризици. Навремената наплата на побарувањата од купувачите е многу значајна за одржување на ликвидноста на компанијата на оптимално ниво.

2. ШТЕТИ КАЈ КРЕДИТНОТО ОСИГУРУВАЊЕ

Штета во кредитното осигурување претставува финансиска или материјална загуба што ја претрпува осигуреникот (извозникот или инвеститорот), а која настанува со остварување на кредитните ризици. Штетата може да се појави во форма на дефинитивна загуба на имот во странство или на финансиски средства како резултат на неможноста за наплата на побарувањето или привремена загуба на ликвидни финансиски средства заради неизвршување на обврските од страна на должникот во договорениот рок.

Кај кредитното осигурување се надоместуваат само непосредните штети кои настанале поради остварување на кредитните ризици и тоа дефинитивна загуба на финансиски средства, а по исклучок во одредени случаи и привремена загуба на финансиски средства. Дефинитивната загуба на финансиски средства е загуба на финансиски средства поради инсолвентност на должникот која се должи на стечај, принудно порамнување вон стечај, вонсудско порамнување со сите доверители, неможност на наплата по пат на присилно извршување и сл.

Покрај случајот на инсолвентност на должникот, кај сите осигурувања на извозни кредити од некомерцијални ризици, на осигуреникот му се надоместува конечната загуба на финансиските средства ако

штетата настанала како резултат на ризици кои се покриени со осигурителната полиса. Станува збор за следниве некомерцијални ризици: национализација, експропријација, други принудни мерки донесени од државата во која се наоѓа консигнационото складиште на осигуреникот или каде што тој изведува инвестициони работи и сл. На осигуреникот штетата му се надоместува дури кога таа ќе биде дефинитивно утврдена. Во случај, кога како должник се јавува државна институција против која и не може да се води спор, со самиот чин на неплаќање во еден разумен рок (најчесто 6 до 9 месеци од доспеаноста на побарувањето) се смета дека дошло до дефинитивна неможност за наплата.

Привремена загуба на финансиски средства постои кога должникот нема да ја исполни својата обврска во договорениот или дополнително одобрените рок, односно кога во тие рокови немал можност да го исплати својот долг поради мерки пропишани од државни органи.²²⁶ Значи, до привремено губење на финансиски средства доаѓа со остварување на ризикот неплаќање од страна на должникот во договорениот или дополнително дадениот рок, како и кога настануваат политички ризици после чие остварување должникот доаѓа во ситуација да не може да го плати својот долг (разни мерки од страна на државата кои имаат привремен карактер како што е случајот со мораториум на трансфери). Во случаите кога претпријатијата се соочуваат со привремена загуба на финансиски средства, тие ја чувствуваат потребата од дополнителни парични средства неопходни за тековно работење. Со цел за олеснување на финансиската ситуација на претпријатијата, банките им нудат краткорочни кредити врз основа на полисата за осигурување, со која фирмите го имаат осигурено своето девизно побарување. Во овој случај полисата за осигурување на банката и служи како гаранција дека претпријатието ќе го врати кредитот.²²⁷

3. УТВРДУВАЊЕ НА ВИСИНАТА НА ШТЕТАТА КАЈ КРЕДИТНОТО ОСИГУРУВАЊЕ

Кај кредитното осигурување можат да се јават потешкотии при утврдувањето на висината на надоместот кој му припаѓа на осигуреникот. Со настанувањето на осигурениот случај не е спорно дали осигуреникот стекнал право на надомест на штета од осигурувањето, туку дискутабилно е прашањето за одредување на висината на надоместот, бидејќи трговскиот договор помеѓу извозникот и странскиот партнер е сеуште во фаза на извршување. Заради тоа, осигурителите во своите општи услови за осигурување предвидуваат неколку одредби со цел да му овозможат на осигуреникот надомест на штета што реално ја претрпел. Постојат неколку начини за утврдување на висината на штетата што на осигуреникот ќе му се надомести од осигурувањето.

Прво, кога извозникот се јавува и како производител на стоката наменета за странски купувач, како штети кои се покриени со осигурувањето се земаат вистинските трошоци кои се направени во врска со производството. Така на пример, при утврдување на штетите се земаат во предвид следниве елементи: трошоци за истражување и изработка на модел - доколку се вкalkулирани во цената на производството; трошоците за работна сила; трошоци за набавка на материјали потребни за производство; режиските и други трошоци кои редовно влегуваат во цената на производството. Од вкупната вредност на сите овие трошоци, потоа се одбива онаа сума која нарачателот веќе ја уплатил како аванс (обично 15% од вредноста на извозниот кредит) и износите што можат да се добијат со продажба на веќе набавените материјали или произведени делови.

Второ, кај осигурувањето на побарувањето за испорачана стока според условот „со откуп на документи“, доколку купувачот одбие да ги откупи документите од извозникот, при утврдување на штетата се зема негативната разлика која ќе се јави помеѓу цената по која извозникот - осигуреникот му ја фактурирал стоката на првиот купувач и цената по која ќе успее таа стока да ја препродаде, како и сите други трошоци кои биле разумно направени со цел стоката да се продаде, или пак доколку не се продаде да биде вратена во земјата. Меѓутоа од вака утврдените трошоци треба да се одбијат оние кои осигуреникот успеал да ги заштеди како на пример, трошоците за превоз, трошоците за истоварување и сл., а кои биле вкalkулирани во фактурата на купувачот.

Трето, кај осигурување на извозен кредит по испорака на стока, која купувачот ја прифатил, како штета се смета целото побарување или дел од побарувањето што дефинитивно не може да се наплати од должникот. При утврдувањето на висината на штетата се земаат во предвид фактурната вредност на

²²⁶ Николовски, А., Осигурување и реосигурување, Скопје, 1997

²²⁷ Kokić, L., Osiguranja izvoznih kredita, Beograd, 1985

испорачаната стока, каматата за кредитот како и трошоците кои осигуреникот ги направил спогодбено со осигурителот за обезбедување на своето побарување.

Четврто, посебна тешкотија за утврдување на висината на надоместот од осигурувањето претставуваат случаите кога осигурениот износ е помал од износот на побарувањето. Овде станува збор за подосигурување и бидејќи осигуреникот извршил осигурување само на еден дел од вредноста на побарувањето, тој сам го сноси ризикот за делот кој не го осигурал.²²⁸ Во вакви случаи осигуреникот се смета за сопствен осигурител на неосигурениот дел од вредноста на побарувањето. Значи доколку осигурениот износ (осигурената сума) е помал од износот на побарувањето од купувачот, осигурителот ќе го надомести само оној дел од штетата до висина на осигурениот износ од девизното побарување, а за преостанатиот дел одговорноста ја сноси осигуреникот.

Во условите за осигурување на извозни кредити секогаш е предвидена можноста осигурителот да му даде аконтација за штетата на осигуреникот, односно определен процент од надоместот доколку дефинитивната штета не може да се утврди во определениот рок (обично шест месеци од денот на настанувањето на штетата).²²⁹ Меѓутоа, битно е да се нагласи дека исплатата на аконтацијата од страна на осигурителот, не значи и дека осигурителот дефинитивно ја признал својата обврска за надомест на штетата, ниту пак се има за цел да се прејудира прашањето за обемот на надоместот.

4. НАДОМЕСТ НА ШТЕТА КАЈ КРЕДИТНОТО ОСИГУРУВАЊЕ

Кај кредитното осигурување, утврдувањето на постоење на осигуреното побарување како дефинитивна загуба која осигуреникот ја претрпел, по правило трае подолго отколку што е тоа случај кај другите видови на осигурувања. Поради разликата во природата на предметот на осигурување нормално е и материјалните докази за настанување на осигурениот случај да се разликуваат. Сето ова ги навело осигурителите на извозни кредити, правото на осигуреникот за надомест од осигурување да го условат со „конститутивен рок“²³⁰ т.е. време кое мора да измине од настанувањето на осигурениот случај до исплатата на штетата. На овој начин точно се знае дека не се работи за привремена загуба, туку за стварна дефинитивна загуба, со што осигурителот ја избегнува секоја грешка да му исплати надомест на осигуреникот кога е во прашање само задоцнување на должникот во извршувањето на неговите обврски.

Во зависност од природата и карактеристиките на секоја кредитна работа, осигурителите во своите општи и посебни услови за осигурување предвидуваат различни рокови за исплата на надоместот. Така рокот кој најчесто се среќава и според кој осигурителот има обврска да му ја надомести претрпената штета на осигуреникот е шест месеци, а овој рок се смета од денот на доспевањето на побарувањето. Во случај неплаќањето на побарувањето да е предизвикано заради политички случувања во земјата на должникот, осигуреникот со истекот на овој рок стекнува право на надомест. Ист рок е предвиден и во случај на општ мораториум на плаќањата во земјата на должникот и во случај на настанување на катастрофални елементарни несреќи после кои должникот не е во состојба да го исплати својот долг. Пократок рок е предвиден во случај на неплаќање на побарување заради забрана на трансфери во земјата на должникот.

Кај осигурувањето на извозни кредити осигурителот ќе ја изврши обврската од договорот за осигурување, доколку осигуреникот по настанувањето на осигурениот случај го докаже своето право за надомест на штета. Така, осигурителот пред да донесе одлука за надомест на штета на осигуреникот треба да утврди:

- дали барањето за надомест на штета го поднело лице кое може да бара надомест на штета. Кај осигурувањето на извозни кредити од комерцијални и некомерцијални ризици, во најголем број на случаи осигуреникот е тој кој поднесува барање за надомест на штета. Кога осигурениот случај ќе настане, осигуреникот е должен веднаш да го извести осигурителот и да му достави барање за надомест на штета. Значи, право на надомест од договорот за осигурување на извозни кредити може да има само лице кое во моментот на настанување на осигурениот случај имало материјален интерес штетата да не настане. Покрај осигуреникот, барањето може да биде поднесено и од страна на комерцијалната банка на која е винкулирана полицата за осигурување.

- дали барањето за надомест на штета се однесува на побарување кое било осигурено. Според општите услови за осигурување на извозни кредити, осигуреникот има обврска по

²²⁸ Radović, Z., *Osiguranje izvoznih kredita*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 1989

²²⁹ Николовски, А., *Осигурување и реосигурување*, Скопје, 1997

²³⁰ Jovanović, V., *Osiguranje izvoznih kredita, Ugovori o međunarodnoj trgovini III*, Beograd, 1985

настанување на осигурениот случај, на барање на осигурителот, да му овозможи контрола на книговодствената и друга евиденција како и на целокупната документација во врска со осигуреното побарување. Со оваа контрола осигурителот утврдува дали барањето за надомест на штета се однесува на побарување кое било осигурено.

- дали осигурителот е погрешно насочуван од осигуреникот при склучувањето на договорот за осигурување. Кај осигурувањето на извозни кредити, извозникот кој сака да склучи договор за осигурување има обврска да му ги пријави на осигурителот сите околности кои се значајни за оценка на ризикот. Доколку извозникот намерно даде неточна пријава или намерно премолчи некоја околност заради која осигурителот не би склучил договор за осигурување, во тој случај тој има право да бара поништување на склучениот договор. Доколку се работи за ненамерно неточно пријавување на околностите кои се значајни за оценка на ризикот, осигурителот може да изјави дека го раскинува договорот или да му предложи на осигуреникот зголемување на премиската стапка сразмерно на зголемениот ризик. Осигурителот може да постапи на еден од наведените начини во одреден рок од сознанието за неточноста или непотпноста на пријавата. Меѓутоа осигурителот не може да се повика на неточност на пријавата или на премолчување на околности кои се значајни за оценка на ризикот, ако околностите кои се во прашање му биле познати или не можеле да му останат непознати.

Според англиското право, договорот се смета за неважечки во случај осигуреникот да го премолчи материјалниот факт кој се однесува на оценка на ризикот а кој му бил познат или требало да му биде познат. За да се намали дејството на ваквото решение, со закон е утврдено кои известувања осигуреникот не е должен да ги даде на осигурителот: ако се работи за околност која го смалува ризикот, околност за која се претпоставува дека е позната на осигурителот, околност за која осигурителот стриктно не сакал да знае или околност со која е непотребно да се запознае со оглед дека договорот за осигурување не дозволува истата да влијае на можноста на остварување на ризикот.

Според американската судска пракса осигуреникот нема право на надомест на штета ако кредитната способност на должникот не е утврдена на начин како што е одредено со полисата за осигурување.²³¹

- дали барањето за надомест на штета се однесува на штета која настанала како последица на осигурен ризик. Ризиците како што се заплenuвање, оштетување или уништување на стоката од страна на државата, потоа национализација, експропријација или други мерки донесени од државата на должникот, претставуваат ризици кај кои се осигурува одредена причина после која може да настане губење на побарувањето. Меѓутоа во случај на покритие на ризици како што се неплаќање на долгот во предвидениот рок кога должник е државата, во прашање е ризик кој сам по себе претставува губење на побарувањето, значи-ризици последица. Во врска со ова потребно е да се укаже на фактот дека неплаќањето на долгот како ризик, несомнено е полесно да се докаже при осигурувањето на извозни кредити од некомерцијални ризици отколку кај комерцијалните. Така кај осигурувањето на извозни кредити од некомерцијални ризици, самиот факт на неплаќање од страна на државата должник го докажува настапувањето на ризикот.

- дали осигуреникот со своите постапки или пропусти, предизвикал или придонел за настанување на штетата. Ако осигуреникот намерно или од крајно невнимание не води грижа за осигуреното побарување и со своите постапки придонел да дојде до остварување на осигурениот случај, осигурителот има право да одбие исплата на штета.

Конечно, ако осигуреникот не ја исполни својата договорна обврска за спречување на настанување на осигурениот случај, односно ако не преземе мерки по барање на осигурителот со цел намалување на штетните последици, обврската на осигурителот се намалува за делот од штетата кој може да се препише на несовесноста на осигуреникот. Условите за осигурување предвидуваат можност осигурителот да го намали надоместот од осигурувањето ако штетата е зголемена со некоја постапка на осигуреникот.

Еден од начините да се спречи злоупотребата во осигурувањето на извозните кредити е во договорот да се предвиди „каренца“²³² – мерка која на осигурителот му дозволува да одбие надомест на штета, ако осигурениот ризик се оствари непосредно по склучувањето на договорот за осигурување. Ова решение кај осигурувањето на извозни кредити не е распространето, но не е непознато. Така на пример,

²³¹ Miller, J. M., Credit Reporting Systems and the International Economy, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, 2003

²³² Radović, Z., Osiguranje izvoznih kredita, Institut za uporedno pravo, Beograd, 1989

германската приватна компанија за осигурување на извозни кредити Euler & Hermes AG, кога врши осигурување на побарувања од странски должници од политички ризици, во своите општи услови на осигурување ја предвидува мерката каренца. Траењето на каренцата се движи до шест месеци, за ризици како што се војни и мораториум на трансфери. Ова решение секако дека има своја оправданост во одредени ризични ситуации.

5. ЗАКЛУЧОК

Надоместот на штетата при осигурувањето на извозните кредити е едно од најважните прашања што произлегува од правните односи помеѓу странките. Осигурителот има обврска да ја надомести штетата доколку настане осигурениот случај, што всушност претставува штета покриена со осигурувањето, а за која осигуреникот има право да бара надомест согласно условите од договорот за осигурување. Поради тоа исплатата на надоместот од осигурување се смета за најголема обврска на осигурителот која е должен да ја исполни во определениот рок. Овој рок се смета од моментот кога се исполнети условите за исплата на надоместот, т.е од денот кога постои правна основа за исплата (настанување на осигурениот случај) и кога висината на надоместот ќе биде утврдена.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Miller, J. M., Credit Reporting Systems and the International Economy, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, 2003.
- [2] Николовски, А., Петрушева Н., Економика на осигурување, Скопје, ФОН Универзитет, pp. 427-435, 2011.
- [3] The Arrangement on Guidelines for Officially Supported Export Credits. Washington, DC: OECD, 1998.
- [4] Berne Union Agreements, Understandings and Obligations in the Export Credit Insurance Field. London: Berne Union, 1989.
- [5] Collection of Histories of Members, International Union of Credit Insurers, Paris, Berne Union, 1973.

